

Taigi mirusioji (sprendžiant iš daiktų, tai moteris) turėjo būti palaidota galva šiaurės vakarų kryptimi.

Kapo Nr. 3 duobės kontūrai aptikti apie 1 m į pietus nuo kapo Nr. 1 ir yra šiam lygiagretūs. Duobės didumas 180×65 cm. Abiejuose duobės galuose rasta po du apie 20—25 cm skersmens akmenis.

Tarp akmenų, esančių duobės šiaurės vakariniame gale, 40 cm gilumoje, rasti 2 žalvariniai apskriti 7,5 cm skersmens antsmilkiniai su rakto skylutės formos išpiova. Apie 40 cm į pietryčius nuo antsmilkinių rasti žalvarinių įvijinių apyrankių fragmentai. Jie aptikti dviejose vietose, apie 10 cm vieni nuo kitų ir, atrodo, priklauso dviem apyrankėm.

Tarp apyrankių ir antsmilkinių, spėjamoje krūtinės vietoje, rastas sutrupėjęs žalvarinis 0,5 cm skersmens cilindriukas. Kaulų pėdsakų nepastebėta net prie žalvario. Sprendžiant iš įkapių išsidėstymo, mirusysis turėjo būti palaidotas galva šiaurės vakarų kryptimi.

Taigi Jonelaičių senkapyje rasti skirtingų laikotarpių kapai. Du iš jų (k. Nr. 1 ir 3) datuoti II—III a., o vienas (k. Nr. 2) — XV—XVI a. Ankstyvųjų kapų galėjo būti ir daugiau. Tai rodo atsitiktinai iš suardyto kapo aptikta žalvarinė akinė segė.

Greičiausiai ankstyvieji kapai yra buvę pilkapiuose su akmenų vainikais. Tai liudytų ir baigiamas užmiršti „kačmilžio“ vardas. XV—XVI amžiais šiuose pilkapiuose, matyt, vėl buvo laidojami mirusieji. Pilkapiai galėjo būti apardyti 1915 m., o ir vėliau — ariant.

SAUGINIŲ (ŠIAULIŲ RAJ.) SENKAPIO TYRINĖJIMAI 1973 M.

ALGIMANTAS MERKEVIČIUS

Sauginių senkapis yra apie 13 km į vakarus nuo Šiaulių ir apie 300 m į vakarus nuo „Raudonosios žvaigždės“ kolūkio centrinės gyvenvietės, kairėje pusėje kelio iš Sauginių į Smilgius. Tai kalvelė dešiniajame Bytos krante. Šios kalvelės rytine papėde teka Byta, dabar melioracinis griovys, šiaurėje eina minėtas vieškelis, o iš kitų pusių — dirbami laukai. Maždaug 600 m į pietus nuo senkapiro yra Jonelaičių ežeras, kurio šiauriniame krante yra 1973 m. tyrinėtas Sauginių piliakalnis¹. Piliakalnis yra maždaug 800 m į pietryčius nuo senkapiro.

¹ V. Daugudis, J. Stankus, Sauginių (Šiaulių raj.) piliakalnis (žr. šio leidinio p. 10).

Kalvelė, kurioje yra senkapis, nuo seno ariama, vadinama Užbytos kalnu, švedkapiiais, nes čia išardavę žmonių kaulų ir įvairių dirbinių. Literatūroje Sauginių senkapis pirmą kartą paminėtas tik 1931 m., kai keletas dirbinių iš jo pateko į Šiaulių „Aušros“ muziejų². Archeologai pirmą kartą jį aplankė tik 1972 m. rudenį žvalgomosios ekspedicijos metu³.

1973 m. Sauginių senkapyje Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas ištyrė 391 m² plotą. Buvo surasti 36 apardyti kapai⁴ ir surinkta per 200 įvairių dirbinių. Atidengti 11 vyrų, 10 moterų ir 11 vaikų bei paauglių kapai, o 4 mirusiųjų lytis nenustatyta.

Kapai buvo 30—65 cm gylio duobėse nuo dabartinio žemės paviršiaus. Jų kontūrai ne visur nustatyti, duobės buvo pailgos, apvaliais galais, iki 240×90 cm dydžio.

Mirusieji kapuose palaidoti aukštiekninki, ištiestomis kojomis, įvairia rankų padėtimi. Kai kuriuose kapuose (Nr. 2, 13, 15, 18 ir kt.) prie mirusiojo griaučių galvos ir kojų srityje buvo pastebėta nedidelių poromis sudėtų akmenų. Šiais akmenimis, matyt, buvo paremti karstai. Vienos laidojimo krypties nesilaikyta. Mirusieji laidoti galvomis į pietryčius, pietvakarius, šiaurės vakarus ir šiaurės rytus. Pietų kryptis daugiau būdinga moterų, o šiaurės — vyrų kapuose.

Įkapės tiek vyrų ir moterų, tiek vaikų kapuose rastos beveik tik galvos ir krūtinės srityje. Būdingesnės vyrų kapų įkapės: įmoviniai kirviai, peiliai, ietigaliai, smeigtukai. Kirviai, ietigaliai ir peiliai vyrų kapuose rasti iš dešinės ar kairės mirusiojo pusės, ties galva ar petimi, smeigtukai — ant krūtinės.

Moterų kapuose rasti: apgalviai, antkaklės, karolių apvaros, smeigtukai, apyrankės, žiedas, piautvas. Smeigtukai moterų kapuose (Nr. 3, 9, 16, 22, 29, 32) beveik visur rasti poromis arba ant krūtinės, arba juosmens srityje.

Būdingesni vaikų kapų radiniai: karolių apvaros, apyrankės, peiliukai, smeigtukai (visuomet po vieną), žiedai, segės. Įkapės jiems dėtos kaip ir suaugusiems: peiliukai dešinėje ar kairėje mirusiojo pusėje, prie galvos ar peties, smeigtukai ant krūtinės, karolių apvaros ant kaklo, segė ant juosmens.

Didesnę dalį visų Sauginių senkapyje aptiktų dirbinių sudaro atsitiktiniai radiniai iš ariant ar mėgėjiškų kasinėjimų metu suardytų kapų.

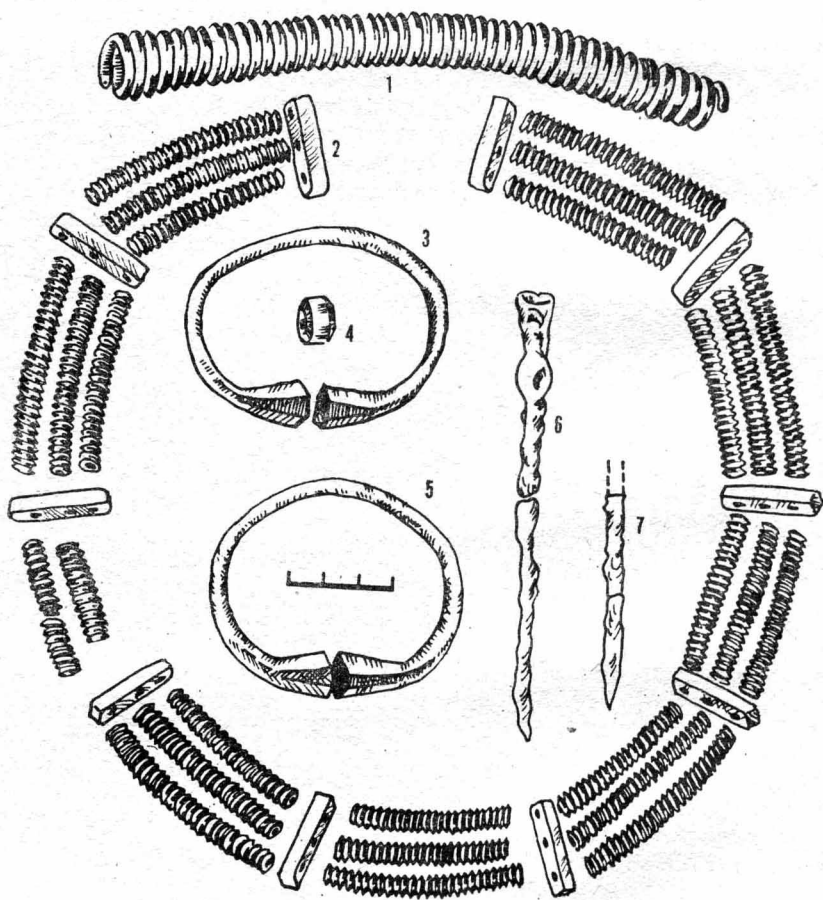
² Šiaulių metraštis 1931 metams, p. 87; J. Puzinas, Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys.—„Senovė“, IV, Kaunas, 1938, p. 264; P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius, Lietuvos archeologijos bruožai (toliau — LAB), V., 1961, p. 542, Nr. 68.

³ V. Daugudis, Žvalgomosios ekspedicijos po Šiaulių raj. ataskaita. LTSR MA Istorijos instituto archeologijos sektoriaus rankraštynas, registr. Nr. 332, p. 46.

⁴ Arčiau žemės paviršiaus kapai buvo apardyti, ariant dirvą, o dauguma kitų — mėgėjiškų kasinėjimų metu. Kaip pasakojo vietiniai gyventojai, jie buržuazijos valdymo metais, vadovaujami savo pradžios mokyklos mokytojų Vl. Trinkos ir V. Žibaičio, kelis kartus kasinėję šį senkapį.

Nemažai šiame senkapyje rasta darbo įrankių ir ginklų. Tai 9 geležiniai įmoviniai kirviai, 15 įmovinių ietigalių, 1 piau tuvas su aukštyn atlenktu smaigaliu (moters kapas Nr. 29) ir 29 peiliai ar jų fragmentai. Peilių vien kapuose rasta 9 (Nr. 13, 14, 19, 21, 23, 24, 28, 31, 33). Kai kurie peiliai gana dideli (kape Nr. 33 ir atsitiktinai rasti VI—X plotuose). Jie primena šiaurės Lietuvoje VII—XI amžiais paplitusius vienašmenius trumpuosius kalavijus⁵. Tai greičiausiai šių kalavijų ankstesnis prototipas.

Kur kas daugiau rasta papuošalų. Vien pilnutinai išlikusių apgalvių rasta trys: du — moterų kapuose (Nr. 22 ir 32) ir vienas — atsitiktinai I plote. Be sveikųjų apgalvių, iš viso buvo su-

8 pav. Moters papuošalai iš kapo Nr. 22: 1 — viršugalvio įvija, 2 — apgalvis, 3, 5 — apyrankės, 4 — gintaro karolis, 6 — geležinis smeigtukas, 7 — smeigtuko fragmentas.

⁵ LAB, p. 315.

rinkta 29 skersinės apgalvio plokštelės ir apie 60 įvijų ar jų dalių. Tai pats didžiausias ir gerai datuojamas apgalvių skaičius, rastas viename senkapyje Lietuvoje⁶.

Apgalvius sudarė 3 eilės lygiagrečių įvijų (rastasis I plote buvo 4 eilių) ir tarp jų esančios žalvarinės, stačiakampės, 3-jų skylių (rastosios I plote — 5 skylių) skersinės plokštelės. Toks žalvarinis apgalvio vainikas ar pusvainikis pakaušio srityje būdavo užbaidiamas viena (8 pav.) arba dviem (kapas Nr. 32) didesnio skersmens ir ilgio įvijomis. Įdomu, kad šių įvijų centrinės dalys išdilę, suplokštėję, nors jų pakraščiai rodo jas buvus iš trikampio piūvio vielos. Atrodo, kad Sauginių kapinyne rasti apgalviai buvo ilgai nešioti, o ant šių didžiųjų įvijų buvo sukami plaukai ar kokio nors moters galvos apdangalo dalis.

Net 6 kapuose (Nr. 8, 14, 17, 28, 29, 30) rastos karolių apvaros. Jas sudarė arba vien tik gintariniai karoliai (kapuose Nr. 14, 28, 30), arba gintariniai ir centre 1 mėlyno stiklo karoliukas (kape Nr. 8), arba gintariniai karoliai kartu su žalvarinėmis įvijomis (kape Nr. 29) ir vien žalvarinių įvijų ir žalvarinio karoliuko apvara (kape Nr. 17). Gintariniai karoliukai apvarose buvo įvairaus dydžio, daugiausia dvigubo nupiauto kūgio ir cilindro formos ir visuomet apvaros centre buvo stambesni, o į galus ėjo smulkesni karoliukai.

Antkablė rasta tik viena (kapas Nr. 16). Ji užkeistais galais, žalvarinė, padaryta iš apvalaus piūvio vielos.

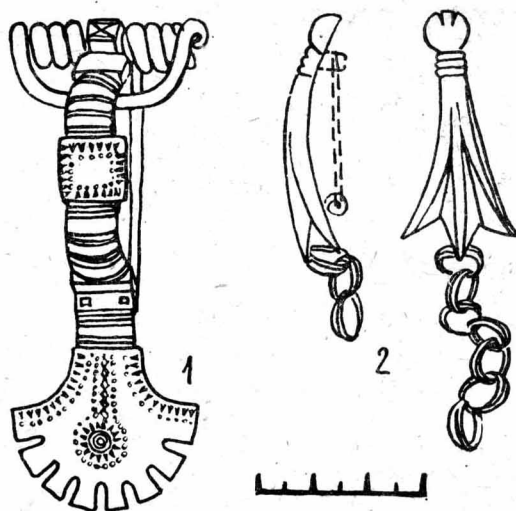
Rastos 4 geriau išlikusios segės ir dar 4 atskiros segių dalys: poros segių adatos gabalų, kūgelis nuo segės įvijos galo ir sidabrinė segės apkalė plokštelė. Tik viena žalvarinė lankinė žvaigždžiakojė segė rasta vaiko kape Nr. 24. Ji papuošta ornamentuotomis sidabro plokštelėmis (9 pav., 1). Kitos segės rastos atsitiktinai. Tai žalvarinė lankinė segė su kryžmine kojele, lankinė žieduotoji segė ir pirmą kartą Lietuvoje rasta importinė sidabrinė segė, primenanti vabzdį (Zikadenfibel) (9 pav., 2). Šių segių aptikta prūsų genčių teritorijoje, jos laikomos patekusiomis iš Juodosios jūros šiaurinės pakrantės⁷.

Smeigtukų iš viso rasta 44. Jie beveik visi buvo geležiniai apvalaina galvute arba lazdeliniai, išskyrus 3 žalvarinius. Tai atsitiktinai rasta ritinio smeigtuko galvutė, kito smeigtuko adatos dalis ir gautas iš vietinių mokinių ratelinis smeigtukas. Vyrauja smeigtukai apvalaina galvute. Jų rasta 24 (kapuose Nr. 8, 9, 14, 16, 19, 22, 32, 36 ir kiti atsitiktiniai). Lazdelinių smeigtukų rasta 11 (kapuose Nr. 3, 28, 29, 30, 34 ir kiti atsitiktiniai). 6 smeigtukų forma nenustatyta, nes jie sunykę. Dalis smeigtukų rasta su grandinėlių liekanomis ir pakabučiais (kape Nr. 13 ir kiti).

⁶ M. Michelbertas, V m. e. a. Daujėnų apgalvis.—„Istorija“, XIII (1 sąs.), 1972, p. 126.

⁷ Katalog des Prussia-Museums, II, Königsberg, 1897, p. 26, pav. 105; J. Okulicz, Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n. e. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1973, p. 475, pav. 242C.

Dar vieną stambią papuošalų grupę sudarė apyrankės. Jų rasta 26. Daugiausia (10) rasta juostinių apyrankių (kapuose Nr. 3, 16, 17, 23, 25, kitos atsitiktinės). Jos padarytos iš trikampio piūvio žalvarinių (1 fragmentas rastas sidabrinis) juostelių ir tik viena apyrankė buvo padaryta iš pusapvalio piūvio vielos. Taip pat buvo rastos 5 žalvarinės storagalės apyrankės daugiakampiais galais (kapuose Nr. 22, 29, 30) ir 4 žalvarinės apyrankės su trikampiu iškyla per vidurį (kapuose Nr. 32 ir 36). Kitos apyrankės ar jų fragmentai — įvijinės, vaikiškos, darytos iš siauros trikampio ar pusapvalio piūvio žalvarinės juostelės. Dar du žalvarinių trikampio piūvio įvijinių apyrankių fragmentai gauti iš vietos mokinių.

9 pav. Segės iš Sauginių senkapio: 1 — iš vaiko kapo Nr. 24, 2 — atsitiktinė.

Žiedų rasta nedaug — tik 6 (kapuose Nr. 17 ir 25, kiti atsitiktiniai). Jie visi įvijiniai, padaryti iš trikampio piūvio formos vielos išskyrus vieną vaikišką (kape Nr. 17), kuris yra užkeistais galais

Iš kitų dirbinių dar paminėtini atsitiktinai rasti geležinis pentinas ir dalis dvinarių žaslių, geležinė grandis bei 3 žalvariniai geriamojo rago angos apkalų fragmentai.

Daugumą 1973 m. Sauginių senkapyje rastųjų dirbinių, o tuo pačiu ir kapus galima datuoti V—VI m. e. amžiais. Iš ankstesnių radinių yra tik viena žalvarinė, masyvi, ritinio smeigtuko galvutė. Ji turėtų priklausyti II—III m. e. amžiams⁸. Kad šiame senkapyje būta ir vėlesnio laikotarpio kapų, rodo į Šiaulių „Aušros“

⁸ LAB, p. 212.

istorijos-etnografijos muziejų patekę iš šio senkapio tokie dirbiniai, kaip žalvarinis žiedinis smeigtukas, įvijinė apyrankė ir kiti⁹.

Senkapyje palaidotų žmonių etninė priklausomybė ne visai aiški. Dalis radinių, kaip peilis nulenкта viršūne, didieji peiliai, apgalviai, smeigtukai apvalaina galvute ir kita, daugiau būdingi šiaurinei Lietuvos TSR daliai, paprastai priskiriamai žiemgaliams¹⁰. Gintarinių karolių apvaros, rastosios lankinės segės, taip pat pirmą kartą Lietuvoje rasta sidabrinė vabzdžio formos segė rodo ryšius su vakariniais Lietuvos TSR rajonais¹¹. Su vidurio Lietuvos senkapiais Sauginių senkapį sieja laidosena. Čia, kaip ir vidurio Lietuvos senkapiuose, mirusieji laidoti negiliose duobėse, nesilaikant vienos mirusiųjų laidojimo krypties, vyrus ir moteris laidojant priešinga kryptimi¹². Visa tai rodo, kad Sauginių senkapis yra visų aukščiau minėtų kultūrinių sričių įtakos riboje.

JAKŠTAIČIŲ—MEŠKIŲ (ŠIAULIŲ RAJ.) SENKAPIO KASINĖJIMAI 1973 M.

VYTAUTAS URBANAVIČIUS

Senkapis yra Jakštaičių ir Meškių kaimų riboje, ariamame lauke, ant aukšto kairiojo Dubysos kranto, apie 1 km į šiaurės rytus nuo Bubių piliakalnio. Tai kalva, forma ir didumu niekuo neišsiskirianti iš aplinkinių Dubysos pakrančių kalvų. Per jos vidurį ir senkapį eina buvusi Jakštaičių ir Meškių kaimų riba. Dabar tai „Raudonosios žvaigždės“ kolūkio (jam priklauso Jakštaičių kaimas) ir Bubių žuvininkystės ūkio (jam priklauso Meškių kaimas) laukų riba.

1972 m., kasinėjant Jakštaičių senkapį, šio kaimo gyventojas Povilas Keras papasakojo, kad prieš II pasaulinį karą, ariant J. Paleckio žemę, rastos 2 grandys. Kaip radimo vietą P. Keras nurodė iškyšulį kairiajame Dubysos krante. Buvęs dalies senkapio savininkas A. Urbietis pasakoja, kad senkapio vieta nuo seno vadinama kapais arba kapinėmis.

Archeologams šis senkapis buvo nežinomas. 1973 m. rugpiūčio mėn. Istorijos instituto ekspedicinė grupė, kasinėjusi Jonelaičių k. archeologinius paminklus, nurodytą vietą patikrino.

Pirmosios trys perkasos rezultatų nedavė. Jos buvo iškastos pačiame Dubysos kranto iškyšulyje, tačiau kapų čia nerasta. Tik ketvirtoje perkasoje, iškastoje arčiau kalvos viršūnės, kur iškyšulys įsilieja į Dubysos kranto aukštumą, aptikti kapai.

Iš viso 1973 m. rugpiūčio pabaigoje Jakštaičių—Meškių sen-

⁹ Inv. Nr. 382, 1295.

¹⁰ LAB, p. 291; M. Michelbertas, min. veik., p. 129.

¹¹ LAB, p. 283.

¹² LAB, p. 284.